
**De rol van broers/zussen op het
sociale netwerk en sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een
visuele beperking.**

Nesibe Aydin

Studentnummer: 1896113

Begeleider: Dr S.Kef

Bachelorthese: Orthopedagogiek

Juni, 2014

Vrije Universiteit Amsterdam

Inhoudsopgave

Abstract	2
Samenvatting	4
1. Inleiding	6
2. Theoretisch kader	7
2.1 Adolescenten en jongvolwassenen	7
2.2 Visuele beperking	8
2.3 Grootte en diversiteit sociale netwerk	8
2.4 De rol van brusjes	10
2.5 Mentor Support & Sociale participatie	12
2.6 Onderzoeksvragen & verwachtingen	14
3. Methode	16
3.1 Procedure	16
3.2 Participanten	17
3.3 Materialen	19
3.4 Data-analyse	21
4. Resultaten	23
4.1 Resultaten Deel 1	23
4.2 Resultaten Deel 2	26
5. Discussie	28
5.1 Conclusie	28
5.2 Sterke en zwakke punten	30
5.3 Aanbevelingen	31
6. Referentielijst	34
7. Bijlage I : Vragenlijst Sociale Participatie	37

Abstract

This bachelor thesis consists of two parts. In part 1 of this study, the relationship between the number of brothers and sisters (siblings) and size and diversity of the social network of adolescents and young adults with visual impairments is explored. Furthermore, the relation between the number of siblings, the quality of the supportive relationship and the size and diversity of the social network is studied. To measure the quality of the supportive relationship, the score on the degree of importance of social support from siblings was used. To investigate the relationships between the variables, a data set consisting of 2010 within a longitudinal design of Dr. S. Kef is used. For the present study, 289 respondents from different subprojects are examined.

There was a significant correlation found between the number of siblings and the size of the social network. However, this was not the case for the diversity of the social network. This means that the greater the number of siblings, the greater the social network of adolescents and young adults with visual impairments.

Subsequently the relationship between the number of siblings and the quality of the supportive relationship of siblings is explored. There was no significant association found. There was however a significant relationship for the quality of the supportive relationship and size and diversity of the social network. This means that the higher the score on the degree of importance of social support from siblings, the larger and more diverse the social network of adolescents and young adults with visual impairments.

It can thus be concluded that the number of siblings has only an influence on the size of the social network, and not on diversity. More important was the quality of the supportive relationship, because this has a positive influence on both the size and diversity of the social network of adolescents and young adults with visual impairments.

In part 2 of this bachelor thesis the application of a new intervention, Mentor Support, and the role of siblings for the social participation of adolescents and young adults with visual impairments is studied. At first there was expected that the society will be positive about Mentor Support to increase therewith the opportunities for social participation of adolescents and young adults with visual impairments. There was also expected that people in society think that siblings are important in the social participation.

This study used a developed questionnaire consisting of statements en open questions. There are 40 respondents from the society interviewed. The descriptive analyses showed that the company is positive about Mentor Support to increase therewith the opportunities for social participation of adolescents and young adults with visual impairments. It also showed

that people from the society think that siblings are important in social participation. As in part 1 of this bachelor thesis people found that it seems that the number of siblings is not the most important factor in social participation. More importantly was a good relationship with the siblings.

Samenvatting

Deze bachelorthese bestaat uit twee delen. In deel 1 van dit onderzoek is er gekeken naar de samenhang tussen het aantal broers/zussen (brusjes) en grootte en diversiteit van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Ook is de relatie tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociale netwerk onderzocht. Om de kwaliteit van de steunende relatie te meten is er gekeken naar de score op de mate van belangrijkheid voor sociale steun van brusjes. Om de verbanden tussen de variabelen te onderzoeken is er gebruik gemaakt van een bestaande dataset uit 2010 binnen een longitudinaal design van dr. S. Kef. Voor het huidige onderzoek zijn 289 respondenten uit verschillende deelprojecten onderzocht.

Uit de correlatieanalyse bleek dat er een significant verband was tussen het aantal brusjes en grootte van het sociale netwerk. Voor de diversiteit van het sociale netwerk was dit echter niet het geval. Dit betekent dat hoe groter het aantal brusjes, hoe groter het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

Vervolgens is er gekeken naar de samenhang tussen het aantal brusjes en de kwaliteit van de steunende relatie van brusjes. Hiervoor is er geen significante verband gevonden. Er is wel een significant verband gevonden voor de kwaliteit van de steunende relatie en grootte en diversiteit van het sociale netwerk. Dit betekent dat hoe hoger de score op de mate van belangrijkheid voor sociale steun van brusjes, hoe groter en diverser het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

Uit de resultaten bleek dus dat het aantal brusjes alleen maar invloed heeft op de grootte van het sociale netwerk en niet de diversiteit van het sociale netwerk. Belangrijker was de kwaliteit van de steunende relatie, want dit heeft een positieve invloed op zowel de grootte als diversiteit van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

In deel 2 van deze bachelorthese is de toepassing van een nieuwe interventie, Mentor Support, en de rol van de brusjes voor de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking onderzocht. In dit onderzoek werd ten eerste verwacht dat de maatschappij positief zal staan tegenover Mentor Support om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten. Ook werd verwacht dat mensen uit de maatschappij denken dat brusjes een belangrijk rol spelen bij de sociale participatie.

Er is gebruik gemaakt van een zelf opgesteld vragenlijst bestaande uit stellingen en open vragen. Er zijn 40 respondenten uit de maatschappij geïnterviewd. Uit de beschrijvende

ROL VAN BRUSJES EN SOCIALE PARTICIPATIE

analyses bleek dat de maatschappij positief staat tegenover Mentor Support om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten. Ook bleek dat mensen uit de maatschappij de rol van brusjes belangrijk vinden bij de sociale participatie. Net als in deel 1 van deze bachelorthese vonden mensen het aantal brusjes niet de belangrijkste factor bij de sociale participatie. Belangrijker was een goede relatie met de brusjes.

1. Inleiding

In de afgelopen jaren is er steeds meer aandacht ontstaan wat betreft het psychosociaal functioneren van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. In 1994 is er aan de Universiteit van Amsterdam een onderzoek¹ gestart naar sociale contacten en sociale steun van 316 adolescenten en jongvolwassenen in Nederland tussen de 14 tot en met 24 jaar die een visuele beperking hebben. Aanleiding hiervoor was onder andere voorafgaande onderzoeken, waaruit bleek dat de respondenten duidelijke knelpunten in het dagelijks leven ondervonden. De knelpunten waren onder andere acceptatie van de beperking door hen zelf en door de maatschappij, afhankelijkheid en problemen rondom sociale contacten.

Van alle deelnemers had ongeveer 90% aangegeven mee te willen werken aan een eventueel vervolgonderzoek. Een vervolg op dit onderzoek is tussen 2003-2005 gedaan aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, waarbij er gekeken is naar de psychosociale ontwikkeling, sociale netwerken en opvoeding van jonge mensen met een visuele beperking (Kef, 2006). Dit was een longitudinaal onderzoek waarbij 205 van de eerder onderzochten 285 adolescenten en jongvolwassenen aan mee hebben gedaan. Ook zijn er 154 nieuwe adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking toegevoegd aan dit onderzoek. Tenslotte werden ook de ouders (N=161) van die pubers opgenomen in het onderzoek. Zij moesten een vragenlijst invullen over hoe zij vinden dat het met hun kind gaat, hun opvoedingsgedrag en bronnen van stress.

Een derde opeenvolgende onderzoek was tussen 2009-2011 bij dezelfde groep respondenten uitgevoerd. Dit onderzoek had betrekking op de psychosociale ontwikkeling van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking en richtte zich daarnaast op het aangaan van ouderschap.

In het huidige grote project worden adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking die al eerder deelnamen aan projecten van dr. S. Kef geïnterviewd om hun paden naar succesvolle sociale participatie te volgen en in kaart te brengen. Ook wordt in het huidige project een gerandomiseerd onderzoek met een controlegroep uitgevoerd om het effect te onderzoeken om met Mentor Support de sociale participatie te verbeteren. Voor dit onderzoek zal er een nieuw groep adolescenten tussen 17 en 22 jaar geworven worden. En om te onderzoeken wat de werkzame factor is in dit effect, zal de groep van 120 adolescenten gerandomiseerd worden over drie condities: 1. zorg zoals tot nu toe gebruikelijk, 2. zorg als

---

¹ Kijk voor meer informatie naar: www.psy.vu.nl/verderkijken

gebruikelijk+ Mentor Support door mentoren met een visuele beperkingen, en 3.zorg als gebruikelijk + Mentor Support door mentoren zonder visuele beperkingen

Deze bachelorthese is een klein onderdeel van het huidige grote project, waarbij de grootte en diversiteit van de sociale netwerken van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking onderzocht wordt. Het doel van dit onderzoek is om meer te weten te komen over aspecten rondom sociale participatie. Hierbij zal er gekeken worden naar de rol van het aantal brusjes. In deze b-these zal er voor broers en zussen van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking de term brusjes gebruikt worden. Voor het eerste deel van dit onderzoek zullen de respondenten uit verschillende deelprojecten die in het huidige grote project beschreven zijn gebruikt worden.

Daarnaast zal er ook onderzoek gedaan worden naar de toepassing van Mentor Support en de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. De rol van de brusjes zal ook hier onderzocht worden. Mentor Support is een nieuwe interventie van 12 maanden waarbij de adolescent en jongvolwassene met een visuele beperking een mentor krijgt toegewezen om succesvol te zijn in sociale participatie. Dit onderzoek zal beschreven worden in deel twee van dit rapport.

In Nederland wordt de prevalentie van een visuele beperking geschat op 1-2% van de bevolking. Verwacht wordt dat dit aantal zal toenemen door de toenemende visusproblemen en vanwege het steeds groter wordend beroep in de moderne samenleving op de visuele waarneming van mensen. Door de toename zal er ook meer zorg aangeboden moeten worden voor adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Voor het ontwikkelen en in stand houden van een optimaal zorgaanbod is dit onderzoek van belang (ZonMw, 2014). Uit de langjarige onderzoeken van Dr. Kef is ook gebleken dat adolescenten en jongvolwassenen die blind of slechtziend zijn hobbels in hun weg naar sociale en maatschappelijke participatie ervaren. Om deze adolescenten en jongvolwassenen met beperkingen effectiever te kunnen ondersteunen in de transitie naar een volwaardig en zelfstandig bestaan wordt dit onderzoek gedaan.

1. Theoretisch kader

2.1 Adolescenten en jongvolwassenen

Dit onderzoek zal zich richten op adolescenten en jongvolwassenen die een visuele beperking hebben. De adolescentie kenmerkt zich door vele veranderingen zoals fysieke veranderingen en sociale aanpassing. Het is een levensfase tussen kindertijd en volwassenheid. Er vinden grote hormonale veranderingen plaats op lichamelijk gebied tijdens

de puberteit. In de adolescentiefase gaan tieners op zoek naar een eigen identiteit en wordt er meer waarde gehecht aan autonomie (De Wit, Slot & Van Aken, 2004). Vrienden worden belangrijker en adolescenten willen gaan experimenteren, willen nieuwe dingen ervaren en nemen risico's (Gringhuis, Moonen & Van Woudenberg, 1996). De adolescentiefase is dus een belangrijk periode in het leven van een persoon en wordt onderverdeeld in drie fasen: 1. De vroege adolescentie: de lichamelijke rijping, de psychoseksuele ontwikkeling en het losmakingsproces van ouders; 2. de midden adolescentie: behoefte om te experimenteren; 3. De late adolescentie: het begin van het aangaan van verplichtingen met betrekking tot maatschappelijke posities en relaties (De Wit, Van de Veer & Slot, 1995). Voor adolescenten met een beperking zullen deze veranderingen in de verschillende fases misschien wel meer obstakels kunnen vormen.

De verlengde adolescentie dat ook wel aangeduid kan worden met de term jongvolwassenen is een levensperiode waarin jonge mensen bewust, en niet meer ongedwongen experimenteren en hun voorlopige status handhaven (Kef, 2006). In de ontwikkelingen van de adolescentie naar de jongvolwassenen spelen sociale vaardigheden een belangrijke rol (Sacks & Wolffe, 2006).

2.2 Visuele beperking

In het rapport van Health Information Services (2007) wordt blindheid gedefinieerd als een visus van minder dan 0.05 in het beste oog met beschikbare correctie. Bij slechthoortheid is de visus minder dan 0.3 en gelijk aan of beter dan 0.05 in het beste oog met beschikbare correctie. Ook kan een visuele beperking gedefinieerd worden in graden. Bij blindheid is het gezichtsveld 10 graden of minder rond de centrale as. Bij slechthoortheid is het gezichtsveld 30 graden of minder, maar meer dan 10 graden rond de centrale as (Limburg, 2007). Naast visus, gezichtsveld en allerlei andere oogheelkundige factoren hangt de visuele beperking van een individu en zijn hulpvraag ook af van externe factoren. De externe factoren van het individu zijn: de leefsituatie, woonomgeving, beroep, vrijetijdsbesteding, cultuur en dergelijke (Limburg, 2007). Ook speelt omgeving en persoonlijke omstandigheden zoals oogontsteking of vermoeidheid een belangrijk rol.

2.3 Grootte en diversiteit sociale netwerk

Uit onderzoek kwam naar voren dat de sociale netwerken van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking kleiner zijn dan adolescenten en jongvolwassenen zonder een visuele beperking. Sociale netwerken zijn hierbij personen die

belangrijk zijn in het leven van adolescenten met een visuele beperking. Adolescenten en jongvolwassenen zonder beperking geven een gemiddeld aan van 20 personen en adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking zitten gemiddeld op 15 personen. Het aantal contacten is natuurlijk van belang, maar belangrijker is de ervaren kwaliteit van de bestaande contacten (Kef, 2009).

Sociale contacten en de hoeveelheid steun die men krijgt is van groot belang bij het verwerven van een zelfstandige maatschappelijke positie. Sociale contacten oefenen een positieve invloed op het algemeen welbevinden, zelfbeeld of zelfvertrouwen, schoolprestaties, houdingen, meningen en kansen op de arbeidsmarkt (Jansen & Van den Wittenboer, 1992). Dus de grootte en diversiteit van het netwerk is belangrijk voor zowel emotionele als praktische steun (Kef, Hox & Habekotheé, 1997). Gold, Shaw en Wolffe (2010) maken in hun artikel onderscheid tussen drie domeinen van sociale participatie, namelijk opleiding/werk, vrije tijd en relaties.

De grootte van het netwerk is gebaseerd op het aantal sociale contacten van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Naast de grootte zal dus ook de diversiteit onderzocht worden. De diversiteit is gebaseerd op verschillende sectoren waarin de adolescent en jongvolwassenen een persoon uit hun sociale netwerk opnoemen. In dit onderzoek is er onderscheid gemaakt tussen de sectoren op basis van de “Social Network Map” (Tracy & Whithaker, 1990). Deze negen sectoren bestaan uit: eigen gezin, oorspronkelijke gezin, andere familieleden, vrienden/vriendinnen, mensen van school/werk, mensen van sport/clubs, burens, mensen in je woongroep en hulpverleners of mensen in je instelling.

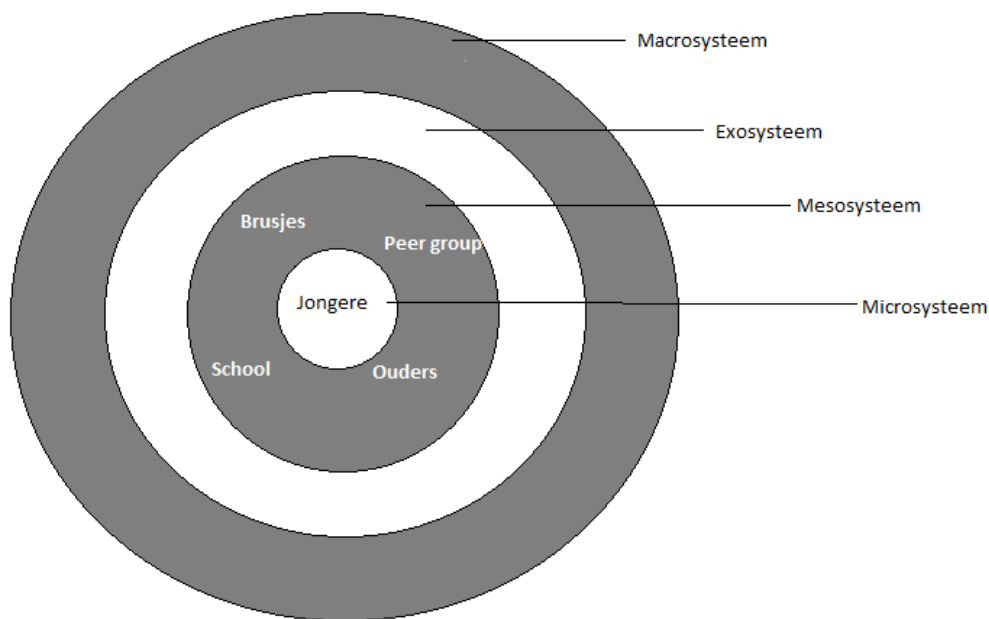
Uit onderzoek is gebleken dat niet alleen de kwantiteit van de sociale contacten effect heeft op het subjectief welzijn, maar ook de kwaliteit. Subjectief welzijn kan worden gedefinieerd als positieve evaluatie van iemands leven geassocieerd met goede gevoelens. De kwaliteit van de sociale contacten heeft een sterkere associatie met het subjectief welzijn (Pinquart & Sörensen 2000). De kwaliteit van de ervaren steun van de brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking zal in dit onderzoek bestudeerd worden.

2.4 De rol van brusjes

In dit onderzoek is het ecologisch model van Bronfenbrenner gebruikt als theoretisch uitgangspunt voor de rol van de brusjes. In dit model worden de omgevingsinvloeden die een rol kunnen spelen bij de persoonlijkheidsontwikkeling in kaart gebracht, waarbij de

ROL VAN BRUSJES EN SOCIALE PARTICIPATIE

persoonlijkheidsontwikkeling wordt weergegeven als een product van interactie tussen het groeiende mens en zijn omgeving (Bronfenbrenner, 1979). De ontwikkeling verloopt niet lineair volgens vaste wetmatigheden, maar wordt bepaalt door de manier waarop de kind en omgeving elkaar wederzijds beïnvloeden. Zo wordt de ontwikkeling dus niet alleen bepaalt door de omgeving, maar bepaalt de ontwikkeling van het kind de reactie van de omgeving. Er is dus een wisselwerking tussen persoon en sociale omgeving. Bronfenbrenner maakt onderscheid tussen vier hiërarchisch geordende subsystemen: het microstelsel, het mesosysteem, het exosysteem en het macrosysteem, zie figuur 1.

Figuur 1. Ecologisch model naar Bronfenbrenner (1979).

Het eerste systeem is het microstelsel en bestaat uit directe ervaringen van het kind in een bepaalde setting. Vervolgens komt de mesosysteem, deze verbindt interne relaties van twee of meerdere systemen waarin het kind aan deelneemt. De ene systeem heeft dus invloed op het andere systeem. Voorbeelden zijn relaties tussen gezin en school of relaties tussen school en peer group. Het exosysteem bestaat uit factoren waar het kind niet direct deel van uit maakt. Deze factoren hebben echter wel indirect invloed op het kind. Dit zijn bijvoorbeeld het schoolbeleid en werk van ouders. Als laatste is er nog het macrosysteem, het staat heel erg ver van het kind, dit is het maatschappij. Ook kan deze systeem van invloed zijn op de ontwikkeling van het kind. Voorbeelden van macrosystemen zijn normen en waarden en politieke gebeurtenissen (Bronfenbrenner, 1979). De interactie tussen deze systemen is dus een belangrijk aspect voor de ontwikkeling van het kind. Zo kan dus vanuit deze theorie

afgeleid worden dat een goede relatie met familieleden, zoals brusjes, een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van een persoon in bijvoorbeeld een ander subsysteem.

De rol van brusjes voor de sociale participatie en diversiteit van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking staat centraal in dit onderzoek. Naast leeftijdgenoten is brusjesrelatie met betrekking tot het geven van steun de meest evenwichtige relatie. Andere relaties zoals ouders, peers en overige familieleden zijn meer steun gevend voor de adolescent/jongvolwassen met een visuele beperking (Kef, Hox & Habekothé, 1997). Uit onderzoek is ook gebleken dat de meeste brusjes een verantwoordelijkheidsgevoel hebben voor hun brusje met beperking (Postma, 2007).

De invloed van brusjes is lange tijd onderschat wat betreft de sociale ontwikkeling. Vaak werd er alleen gekeken naar de invloed van ouders op het kind. Dankzij het toenemend onderzoek over de rol van brussen is dit veranderd. Kinderen brengen hun meeste tijd door met hun brusjes, ze praten met elkaar over andere zaken dan met hun ouders. Ze vertellen elkaar wat ze allemaal hebben meegemaakt en ze steunen elkaar. Deze interactie tussen kinderen leidt tot een aparte groep. Het kan gezien worden als een subsysteem en ook ouders vormen een apart subsysteem. Het subsysteem van de brussen wordt beïnvloed door het subsysteem van de ouders (Van der Ploeg, 2011). De relatie tussen brusjes is een sterke en langdurige relatie. Brusjes spelen een belangrijk rol in het leven van de adolescenten (Pit-ten Cate & Loots, 1997). De relatie van brusjes is gebaseerd op onderling verbonden gezinsrelaties. Om de brusjesrelatie te kunnen begrijpen moet men het gezinssysteem bekijken. Goede relaties tussen brussen kunnen ontstaan door het gedrag van opvoeders. Er is namelijk een samenhang tussen positief gedrag van opvoeders en positief gedrag van brussen. Negatief gedrag van ouders heeft daarentegen een negatief effect op de interactie tussen brusjes (Stoneman & Waldman Berman, 1993).

Brusjes zijn vaak heel direct tegen elkaar, en zeggen elkaar bijna altijd de waarheid. Brusjes hebben voor het grootste deel ook dezelfde sociale gemeenschap. Een belangrijk factor die de relatie kan beïnvloeden is de aandacht van de opvoeders. Er vindt altijd een constante strijd plaats wat betreft een eerlijke verdeling van de aandacht van de opvoeders. Voor de sociale ontwikkeling zijn deze aspecten van brusjesrelaties van belang (Sacks & Wolffe, 2006). Positieve relaties tussen brussen is dus erg belangrijk voor de sociale ontwikkeling. Brussen leren van elkaar in de onderlinge contacten hoe je met elkaar om moet gaan, hoe je conflicten oplost, ruzies vermijdt, samen speelt en samen werkt. In deze relatie is vooral de invloed van oudere op jongere kinderen groot. De oudere dient dan als voorbeeld

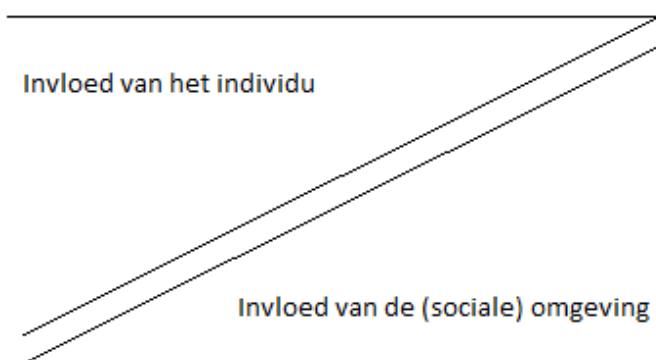
voor de jongere. De oudere heeft bepaalde dingen al geleerd en weet hoe hij/zij er mee om moet gaan en brengt die ervaring over op de jongere kind (Van der Ploeg, 2011).

De invloed van brusjes is echter niet altijd even groot of gelijk in de ontwikkeling van sociaal gedrag. Er zijn een aantal factoren die de rol kunnen beïnvloeden. Zo maakt het uit of de brussen hetzelfde geslacht hebben en of hun leeftijdsverschil groot of klein is. Broers gaan bijvoorbeeld anders om met zussen en reageren anders op de opvoedingsstijl van de ouders. En hoe groter het leeftijdsverschil tussen de brussen, hoe minder er sprake zal zijn van een subsysteem (Van der Ploeg, 2011).

In de adolescentie verandert de relatie tussen de brussen. De brusjes beïnvloeden elkaar minder, zo vermindert de invloed van de oudere brusjes op de jongere. Ook wordt de aandacht verschoven naar vrienden en brengen ze minder tijd door met hun brusjes (Stocker & Dunn, 1994). Ondanks deze veranderingen blijft de relatie tussen brusjes stabiel. (Dunn, Slomkowski & Beardsall, 1994).

2.4 Mentor Support & Sociale participatie

Een andere theoretische benadering is de interactionistische benadering. Deze benadering gaat ervan uit dat er een continu wisselwerking is tussen mens en zijn sociale omgeving. De omgeving beïnvloedt de mens en omgekeerd beïnvloedt de mens zijn omgeving. Er kan wel gesteld worden dat bij het ene concept de invloed van de sociale omgeving groter is, terwijl bij een andere concept het individuele aspect groter kan zijn (Klarenbeek, 2006). Het is wel zo dat de invloed van beide aspecten bij elk concept moeilijk te bepalen is, zie figuur 1.

Figuur 1: Verhouding tussen de sociale omgeving en individu (Ten Have, 1990).

Het is belangrijk om te weten hoe de omgeving tegen mensen met een beperking aankijkt, omdat de invloed van de sociale omgeving op het leven van een persoon groot is.

Het bepaalt de manier waarop de sociale omgeving reageert op en omgaat met mensen met een beperking. Daarom wordt er in dit onderzoek gekeken naar de houding van de maatschappij ten opzichte van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

Een belangrijke theorie binnen de interactionistische benadering is de 'labeling theorie'. Het uitgangspunt van deze theorie is dat de samenleving bepaalt wat 'normaal' en 'afwijkend' is. Als een persoon onder de categorie 'afwijkend' valt krijgt hij/zij een etiket opgeplakt en wordt anders benaderd. Zo kan een adolescent/jongvolwassene met een visuele beperking ook anders benaderd worden als hij deelneemt aan een bepaalde activiteit. Mensen uit de maatschappij zullen deze personen anders kunnen behandelen. Dit zorgt ervoor dat er stereotype beelden ontstaan van mensen met een beperking. Zo ontwikkelen mensen vooroordelen en een aantal attitudes ten opzichte van personen met een beperking (Ten Have, 1990). Deze vooroordelen en attitudes zullen mensen dus ook tegenover adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking hebben.

In het tweede gedeelte van het onderzoek zal de toepassing van Mentor Support en de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking onderzocht worden. De meeste kinderen met een visuele beperking ontwikkelen zich goed als er sprake is van voldoende steun en mogelijkheden tot compensatie, echter blijkt dat 15-40% van de normaal intelligente adolescenten op latere leeftijd toch nog wel internaliserende sociaal- emotioneel problemen laten zien (Kef, 1999). Sacks et al. (1992) verklaarde dat training in sociale vaardigheden belangrijk is voor adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Zij concludeerden dat, als sociale vaardigheden van deze adolescenten en jongvolwassenen zich niet goed ontwikkelen, dit negatieve invloed kan hebben op het werk en persoonlijke leven als ze volwassen zijn. Mentor Support is een nieuwe interventie die ontwikkeld is om de sociale participatie te verbeteren door adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking een steuntje in de rug te geven als dat nodig is. Door deel te nemen aan deze interventie kunnen adolescenten en jongvolwassenen die een visuele beperking hebben alle activiteiten van het dagelijkse leven uitvoeren. Het kunnen uitvoeren van dagelijkse activiteiten is een belangrijke bouwsteen voor het verkrijgen van werk gerelateerde vaardigheden (Gold, Shaw & Wolffe, 2005).

Mentor Support is een nieuwe interventie waarvan de ontwikkeling nog op volle gang is. Mentor Support is een interventie van 12 maanden waarbij de adolescent of jongvolwassene met een visuele beperking een mentor krijgt toegewezen om succesvol te zijn in sociale participatie. De mentor start met 1 mentee en een paar maanden later komt er nog een mentee bij, hiermee wordt de belasting van de mentor gespreid. De mentoractiviteiten

zullen in de maatschappij op verschillende locaties plaatsvinden. Het is nu nog onduidelijk hoeveel draagvlak er is voor Mentor Support en of mensen denken dat het zal gaan helpen om de kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten. Ook is het nog de vraag of mensen uit de maatschappij denken dat brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking een rol spelen bij de sociale participatie.

2.6 Onderzoeksvragen & Verwachtingen

In dit onderzoek zal er voor deel 1 de volgende onderzoeksvraag onderzocht worden:

1. Wat voor rol hebben het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking voor de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk?
2. Wat is de relatie tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociale netwerk?

Om de rol van het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking en grootte en diversiteit van het sociaal netwerk te onderzoeken is de volgende hypothese opgesteld. Hoe groter het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking, hoe groter en diverser het sociale netwerk. Hoe meer brusjes je hebt, hoe meer mensen je zult opnoemen in je sociale netwerk. En wat betreft de diversiteit wordt deze nader toegelicht in de tweede onderzoeksvraag. Want dit heeft ook te maken met mate van belangrijk van de steun van brusjes die adolescenten en jongvolwassen met een visuele beperking vinden.

De tweede hypothese luidde als volgt: Verwacht wordt dat er een positieve samenhang is tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk. Zoals al eerder genoemd is de sociale steun van brusjes een belangrijk factor in het leven van een jongere met een visuele beperking. De belangrijkste bronnen van steun zijn familie en vrienden. Adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking hebben in een onderzoek zelfs aangegeven dat de steun van brusjes belangrijk voor hen is (Kef, Hox & Habekothé, 1997). De grootste sectoren die tijdens een onderzoek genoemd werden door adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking, waren vrienden en familieleden (Kef, Hox & Habekothé, 2003). Sociale steun van sociale netwerken kan zowel stress verminderen als het omgaan met stress bevorderen door middel van verschillende vormen van hulpgedrag: emotioneel, informatief, praktisch en beoordeling. Daarnaast zal de adolescent en jongvolwassene met een visuele beperking zeker zijn van de hulp die zij zullen krijgen wanneer dit nodig is (Kef, 1997). Doordat de adolescent of jongvolwassene met een

visuele beperking beter om kan gaan met stress, zal hij/zij ook minder stress ervaren in het maken van sociale contacten, en dus ook makkelijker contact maken met verschillende mensen uit verschillende sectoren. Verwacht wordt dat, hoe groter het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking, hoe groter en diverser het sociale netwerk. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat hoe beter de kwaliteit van de steunende relatie, hoe groter en diverser het sociale netwerk.

Voor deel 2 van dit onderzoek zullen de volgende vragen onderzocht worden over Mentor Support en sociale participatie:

1. Hoe kijken mensen tegen Mentor Support aan, om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten?
2. Hoe denken mensen over de rol van brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking wat betreft de bevordering van de sociale participatie?

De eerste hypothese voor deel 2 van dit onderzoek luidt als volgt: Mensen uit de maatschappij staan positief tegenover Mentor Support om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten. Er is voor de hypothese gekozen omdat het doel van dit onderzoek onder andere is dat het Mentor Support breed ontvangen zal worden door de omgeving. Het volgen van een training kan adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking helpen om hun sociale vaardigheden te verbeteren (Sacks, Kekelis & Gaylord-Ross, 1992). Goede sociale vaardigheden kunnen een bijdrage leveren aan de adolescenten en jongvolwassenen bij buitenschoolse activiteiten en op het werkgebied. Ook kan de deelname aan deze activiteiten de adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking helpen en ondersteunen om goede sociale vaardigheden te ontwikkelen. Hoe dan ook, deelname aan dergelijke activiteiten blijft belangrijk. Gezinnen en leraren moeten succesvolle deelname aan dergelijke activiteiten van deze adolescenten en jongvolwassenen blijven aanmoedigen (Zebahazy & Smith, 2011).

In de omgang met anderen en jezelf is het belangrijk om aandacht te besteden aan alle factoren in en rondom een persoon met een visuele beperking. Daarbij is het belangrijk om de volgende vragen te stellen: Wat voor een persoon is het?, Wat voor beperking is het?, In welke situatie leeft de persoon?, Wie zijn er belangrijk en waarom?, Wat wil de persoon bereiken in de toekomst?, Wat denkt de persoon?, Wat voelt de persoon? Ook kunnen deze vragen uitgebreid worden door vragen te stellen aan belangrijke mensen rondom de persoon met een visuele beperking. Om mogelijkheden voor sociale participatie zo goed mogelijk te maken is het betrekken van de sociale systemen in de opvoeding, begeleiding en

onderwijssituatie een goed uitgangspunt (Kef, 2006). Mensen zullen dus positief tegenover Mentor Support moeten staan om sociale participatie te bevorderen van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Verwacht wordt dus dat het draagvlak groter zal worden door mensen uit de maatschappij te betrekken bij Mentor Support.

De tweede hypothese was voor deel 2 als volgt: Verwacht wordt dat mensen uit de maatschappij denken dat brusjes een belangrijk rol spelen bij de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Daarnaast wordt ook verwacht dat hoe groter het aantal brusjes, hoe beter de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Steun van brusjes is belangrijk voor de jongere met een visuele beperking en kan het omgaan met stress in sociale participatie verbeteren (Kef, 1997).

3. Methode

3.1 Procedure

In het eerste deel van het onderzoek werd gekeken naar de grootte en diversiteit van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Voor dit onderzoek was er in 2010 een telefonisch interview afgenomen door een andere groep onderzoekers om informatie te verzamelen. Een groep respondenten hadden bij de vorige projecten aangegeven om in de toekomst weer mee te willen doen. De contactgegevens van deze respondenten zijn opgezocht om te vragen of ze opnieuw mee willen doen aan het onderzoek. Vervolgens werd met de respondenten een afspraak gemaakt voor de afname van het telefonisch interview. Er was gebruik gemaakt van de CATI methode (Computer Assisted Telephone Interview). CATI is een onderdeel van de CADAC (Computer Assisted Data Collection) en is een telefonisch interview waarbij de interviewer via de telefoon vragen stelt en tegelijkertijd de antwoorden op de computer invoert. Dit biedt de mogelijkheid de antwoorden van respondenten tijdens de afname van het interview in te voeren, automatisch op te slaan en gemakkelijk naar een SPSS- of Wordbestand te exporteren. Op deze manier zijn enkel voor de respondent relevante onderwerpen uitgevraagd. Het interview is afgenomen door dertien interviewers, die voor het start van het onderzoek een interviewtraining hebben gevolgd. Het telefonisch interview duurde ongeveer anderhalf uur en werd afgenomen in een stille ruimte achter een computer. Het interview bestond voor het grootste deel uit gestandaardiseerde vragenlijsten en een aantal open vragen.

In het tweede deel van het onderzoek is de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking onderzocht. Naast de sociale participatie is er ook

onderzoek gedaan naar de houding van de maatschappij ten opzichte van Mentor Support om daarmee de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te bevorderen. Voor dit deel van het onderzoek is er een zelf opgestelde vragenlijst “Vragenlijst Sociale Participatie” afgenomen. De inhoud van deze vragenlijst zal besproken worden onder het titel materialen van dit hoofdstuk. Er zijn bezoeken afgelegd bij de werkplekken en/of thuis van de respondenten om het interview af te nemen. De respondenten hebben voorafgaand het interview schriftelijk informatie gekregen over onder andere het doel van het onderzoek, de tijdsduur, vertrouwelijkheid en anonimiteit. In deze brief stond ook duidelijk aangegeven dat de respondent de mogelijkheid had om halverwege te stoppen met het onderzoek. Vervolgens is er met de respondent een afspraak gemaakt voor de interview afname. Het interview heeft ongeveer 20 minuten lang geduurd. Er zijn open en gesloten vragen gesteld met betrekking tot de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking en Mentor Support. Het interview is afgenomen door bachelorstudenten Pedagogische wetenschappen die aan de Vrije Universiteit van Amsterdam studeren. In totaal waren er 5 proefleiders die elk 8 respondenten hebben geïnterviewd. De antwoorden op de gesloten vragen zijn na de interviews ingevoerd in een databestand (SPSS) en de open vragen zijn in een Word-bestand opgenomen.

3.2 Participanten

Voor deel 1 van dit onderzoek is er een verkregen dataset uit 2010 gebruikt. Hiervoor zijn sommige respondenten van cohort 1 en cohort 2 opnieuw geïnterviewd. De leeftijd van de respondenten uit cohort 1 varieerde tussen de 30 en 40 jaar oud. De leeftijd van de respondenten uit cohort 2 was ongeveer tussen de 20 en 30 jaar oud. In het huidige onderzoek (cohort 3) zijn er uiteindelijk in totaal 289 respondenten met een visuele beperking geïnterviewd. Aan dit onderzoek hebben 158 mannen en 131 vrouwen deelgenomen. Dit was redelijk goed verdeeld. De gemiddelde leeftijd was 29.06 jaar en varieerde tussen 20.12 en 38.26 jaar oud. Het merendeel (73%) van de visuele beperkingen had een stabiele visuele stoornis. De overige 27% van de respondenten had een progressieve visuele stoornis. Van de 289 respondenten was er bij 58% sprake van matige slechthoortheid, 31% was ernstig slechthoortend en 19% was blind. En het aantal brusjes varieerde tussen 0 en 8 personen ($M=1.28$, $sd= 1.06$). In tabel 1 is een overzicht weergegeven van het aantal brusjes.

Tabel 1

Aantal brusjes (N=289)

Aantal brusjes	Frequentie	Percentage(%)
0	48	17
1	140	48
2	52	18
3	16	6
4	8	3
5	2	1
8	1	0

Voor deel 2 van dit onderzoek zijn er in totaal 40 interviews afgenomen. De respondenten zijn geselecteerd door vijf bachelorstudenten. Van de 40 respondenten zijn er 10 medewerkers van een café/bioscoop/disco/museum en 10 respondenten zijn werkzaam als coach, trainer of docent bij vrijetijdsclubs. Ook zijn er 10 interviews afgenomen bij docenten van een middelbare school. De resterende 10 interviews zijn afgenomen bij bekenden uit het eigen sociale netwerk, waarvan 50% familieleden en 50% vrienden. De leeftijd van de respondenten varieerde tussen de 19 en 62 jaar oud ($M=33.35$, $sd= 11,75$). Verdere achtergrondgegevens zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2

Achtergrondgegevens respondenten deel 2(N=40)

	Aantal	Percentage(%)
Geslacht		
Man	19	48
Vrouw	21	53
Opleiding		
VMBO	2	5
HAVO	1	3
VWO	1	3
MBO	4	10
HBO	16	40
WO	16	40
Kent u iemand die blind of zeer slechtziend is?		
Ja	10	25
Nee	30	75

3.3 Materialen

Voor deel 1 van dit onderzoek zijn de gegevens verzameld door middel van een telefonisch interview. Hiervoor zijn een aantal vragenlijsten gebruikt die hieronder beschreven worden. Om de omvang en de samenstelling van het sociale netwerk in kaart te brengen is de “Social Network Map” gebruikt (Tracy & Whithaker,1990). In deze vragenlijst wordt er onderscheid gemaakt tussen negen sectoren. Deze negen sectoren bestaan uit: eigen gezin, oorspronkelijke gezin, andere familieleden, vrienden/vriendinnen, mensen van school/werk, mensen van sport/clubs, burens, mensen in je woongroep en hulpverleners of mensen in je instelling. De respondent werd gevraagd aan te geven met welke personen hij/zij de laatste 6 maanden contact heeft gehad. De respondenten moesten elke persoon uit hun sociale netwerk plaatsen in één van de genoemde sectoren. Door alle genoemde personen op te tellen is de totale grootte van het netwerk berekend. En de diversiteit is berekend door het aantal sectoren waarin de respondenten 0 of 1 persoon noemen op te tellen. Dus hoe groter het aantal sectoren waarin 0 of 1 persoon wordt genoemd, hoe minder divers het sociale netwerk.

Naast de “Social Network Map” is ook een vragenlijst gebruikt voor de sociale steun. Om de kwaliteit van de steunende relatie te meten is er gekeken naar de score op de mate van belangrijkheid voor sociale steun van brusjes. Hiervoor is de “Nederlands persoonlijke netwerkljst” gebruikt die ontwikkeld is door Meeus (1990). Deze vragenlijst onderzoekt in hoeverre de steun van mensen uit het sociale netwerk belangrijk is voor een persoon. Het bestaat uit drie vragen over sociale steun met betrekking tot de thema’s vrije tijd, werk en relaties met anderen. Een voorbeeld van een vraag is als volgt: Als je problemen hebt in een relatie met iemand anders of als je je alleen voelt, hoe word je geholpen door....? De antwoorden konden gegeven voor: vader, moeder, broers / zussen, partner, familie, goede vrienden, vrienden en collega's op een schaal van 10-100 (waarbij 10= niet zo goed & 100= zeer goed). Voor dit onderzoek is er bij elke vraag steeds gekeken naar de antwoorden voor de categorie broers/zussen.

In deel 2 van dit onderzoeksrapport is er gebruik gemaakt van een vragenlijst wat zelf is samengesteld, namelijk de “Vragenlijst Sociale Participatie”. Het interview is in zijn geheel opgenomen in bijlage 1. De vragenlijst bestaat uit achtergrondgegevens, gesloten vragen in de vorm van stellingen en een aantal open vragen. Ten eerste zijn de achtergrondgegevens gevraagd, zoals geslacht, leeftijd, opleiding en of iemand wel of niet een zeer slechtziend/blind persoon kent.

Vervolgens zijn er dertig stellingen weergegeven, waarbij de respondent kon aangeven in hoeverre hij/zij het mee eens is met de stelling op een 5- punts Likertschaal met de antwoordmogelijkheden: 1. helemaal mee oneens, 2. mee oneens, 3. neutraal, 4. mee eens, 5. helemaal mee eens. De eerste acht stellingen hadden betrekking op de respondent zelf. Een voorbeeld hiervan was als volgt: Ik weet wat een visuele beperking is? De daaropvolgende acht stellingen hadden betrekking op mensen met een visuele beperking (vb: Mensen met een visuele beperking worden minder serieus genomen). Vervolgens waren er nog 14 stellingen over sociale participatie. Een voorbeeld hiervan was als volgt: Hoe groter het aantal broers en/of zussen hoe beter de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking.

De eerste zestien stellingen over de respondent zelf en mensen met een visuele beperking komen uit een bestaande vragenlijst. De andere stellingen en open vragen zijn verzonden door vijf bachelorstudenten die in de procedure besproken waren.

Er waren ook nog vier openvragen opgenomen in de vragenlijst met betrekking tot de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking, waarvan één open vraag over “Mentor support” ging. Bij deze vragen is er naar de mening gevraagd van de deelnemer om informatie te verzamelen over hoe mensen in de maatschappij denken

over de bevordering van de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking en Mentor Support. Met behulp van de antwoorden zijn er thema's gemaakt van de meest voorkomende antwoorden van de respondenten. Hierbij is er gekeken naar de positieve en negatieve woorden die de respondenten hebben gebruikt in hun antwoord. Positieve woorden waren bijvoorbeeld: goed, mooi, positief, effectief etc. De negatieve woorden waren: niet goed, negatief, lastig, tot op zekere hoogte etc. Op deze manier zijn de antwoorden op de open vragen met elkaar vergeleken en geanalyseerd.

3.4 Data-analyse

De analyse van de data zal gedaan worden met behulp van het programma SPSS (versie 21). Voor het bepalen van significante verschillen zal er in dit onderzoek een p waarde van .05 gehanteerd worden. Er wordt namelijk gesproken van een trend bij een p waarde tussen .05 en .10. Ook worden er in dit onderzoek correlatie analyses (Pearson correlation) uitgevoerd. Een correlatie analyse wordt uitgevoerd om naar de sterkte en richting van het verband te kijken. De richtlijnen van Cohen (1988) worden hiervoor gehanteerd. Een correlatie tussen .10 tot .29 duidt op een klein verband, een correlatie tussen .30 tot .49 duidt op een middelmatig verband en een correlatie tussen .50 tot 1.0 duidt op een groot verband.

Een gewenste statistische power heeft minimaal de waarde .80. In deel 1 is de statistische power ($1-\beta$) berekend met behulp van het computersoftwareprogramma 'G*Power' (Versie 3.1). Daarbij is er voor de p -waarde .05 gekozen en een effectgrootte van de steekproef van .30 (gemiddeld). De waarde voor het aantal respondenten was 289. De statistische power van deel 1 had met deze gegevens een waarde van 1.

Om de data te kunnen analyseren zijn er naar aanleiding van de onderzoeksvragen hypothesen opgesteld voor deel 1 en deel 2 van het onderzoek. De hypothesen worden op verschillende manieren getoetst. Hieronder worden er per onderzoeksvraag de hypothesen weergegeven met de beschrijving van de bijbehorende analyses.

Voor deel 1 van dit onderzoek worden er eerst nieuwe variabelen aangemaakt om de scores op de vragenlijsten van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking beter te kunnen vergelijken. Voor de variabele diversiteit wordt er een somscore aangemaakt, waarbij de sectoren met alleen 0 en 1 persoon zijn opgeteld.

Vervolgens wordt er ook nog een totaalscore gemaakt voor de variabele steun brusjes. Dit wordt gedaan door de 3 steun variabelen (vrije tijd, werk en relaties met anderen) op te tellen. Voordat de nieuwe variabelen "steun brusjes"(kwaliteit steun brusjes) wordt aangemaakt, is er

gecontroleerd of de 3 steun domeinen significant met elkaar correleren. Alle drie de steun domeinen correleerden significant met elkaar ($p < .001$).

De afhankelijke variabelen zijn voor dit onderzoek de grootte van het sociale netwerk en diversiteit van het sociale netwerk. De onafhankelijke variabelen zijn het aantal brusjes en steun brusjes. Het meetniveau van diversiteit en grootte van het sociale netwerk is interval. Het aantal brusjes is ordinaal en steun brusjes is interval.

De eerste onderzoeksvraag van deel 1 van dit onderzoek was als volgt: *Wat voor rol hebben het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking voor de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk?* De verwachting was dat hoe groter het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking, hoe groter de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk. Deze hypothese wordt met behulp van een correlatie analyse (Pearson correlation) onderzocht.

De tweede deelvraag luidde als volgt: *Wat is de relatie tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociale netwerk?* De verwachting hierbij was dat er een positieve samenhang is tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk. Ook zal deze hypothese onderzocht worden met behulp van een correlatie analyse (Pearson correlation).

Voor deel 2 van dit onderzoek zijn er ook twee onderzoeksvragen opgesteld. De eerste onderzoeksvraag was: *Hoe kijken mensen tegen Mentor Support aan, om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten?* Verwacht werd dat mensen positief staan tegenover Mentor support, om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten. Deze hypothese zal geanalyseerd worden met behulp van beschrijvende statistiek. Hierbij zal gekeken worden hoe mensen uit de maatschappij tegenover Mentor Support staan aan de hand van de antwoorden op de open vraag “Hoe denkt u over Mentor Support?”.

De tweede onderzoeksvraag luidde als volgt: *Hoe denken mensen over de rol van brusjes van jongeren met een visuele beperking wat betreft de bevordering van de sociale participatie?* Verwacht werd dat mensen uit de maatschappij denken dat brusjes een belangrijk rol spelen bij de sociale participatie van visueel adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Daarnaast werd ook verwacht dat hoe groter het aantal brusjes, hoe beter de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. De volgende drie stellingen hadden hier betrekking op: 32. Broers/zussen spelen

een belangrijke rol bij de sociale participatie van visueel gehandicapte jongeren. 33. Hoe groter het aantal broers en/ of zussen hoe beter de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking. 34. Een goede relatie met broers en/of zussen bevordert de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking. De antwoordmogelijkheden zijn op een 5- punts Likertschaal. De antwoorden op deze schaal zullen onderzocht worden met behulp van een beschrijvende analyse

Voor deel 2 is de statistische power ($1-\beta$) ook met behulp van het computersoftwareprogramma 'G*Power' (Versie 3.1) berekend. Daarbij is er gekozen voor een p -waarde van .05 en een effectgrootte van de steekproef van .30 (gemiddeld). Voor het aantal respondenten is de waarde 40 ingevoerd in het programma. De statistische power van deel 2 had met deze gegevens een waarde van .49.

4. Resultaten

4.1 Resultaten Deel 1

Onderzoeksvraag 1: *Wat voor rol hebben het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking voor de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk?* Voor de eerste onderzoeksvraag zal er als eerst gekeken worden naar het verband tussen de grootte van het sociale netwerk en diversiteit van het sociale netwerk. Vervolgens zal er gekeken worden naar het verband tussen de grootte van het sociale netwerk en het aantal brusjes. Als laatst zal het verband tussen de diversiteit van het sociale netwerk en het aantal brusjes onderzocht worden.

Grootte sociale netwerk en diversiteit sociale netwerk

De afhankelijke variabelen voor deel 1 zijn zoals al genoemd is in de methode: de grootte en diversiteit van het sociale netwerk. De grootte van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking varieerde tussen 0 en 103 personen ($M = 24.39$, sd , 15,72). Voor de diversiteit is er voor elke sector apart het gemiddeld aantal personen berekend. Een overzicht hiervan met de bijbehorende percentages van het aantal respondenten die per sector 0 of 1 persoon noemen is weergegeven in tabel 3. In dit overzicht is weergegeven hoeveel personen er gemiddeld genoemd worden in een bepaald sector. De meeste personen worden gemiddeld genoemd in de sector 'vrienden/ vriendinnen' en in de sector 'mensen in je woongroep' worden er gemiddeld 0 personen genoemd. Ook blijkt uit de resultaten dat 29% van de respondenten 0 of 1 persoon noemen in de sector

school/werk. En afgerond noemen 0% van de respondenten 0 of 1 persoon in de sector eigen gezin.

Tabel 3

Gemiddeld aantal personen per sector, SD en percentages per sector met 0 of 1 persoon (N=289)

	M	SD	Percentage(%)
1. Eigen gezin	1	1.16	0
2. Oorspronkelijke gezin	3	1.62	5
3. Andere familieleden	5	5.62	15
4. Vrienden/vriendinnen	6	5.21	28
5. School/werk	4	5.18	29
6. Sport/clubs	3	4.87	16
7. Buren	1	1.92	4
8. Hulpverleners/ mensen van instellingen	1	2.98	2
9. Mensen in je woongroep	0	46	1

Om de relatie tussen de grootte van het sociale netwerk en diversiteit van het sociale netwerk te onderzoeken is er gebruik gemaakt van de Pearson correlation. Voorafgaande analyses werden uitgevoerd om te verzekeren dat er geen schendingen zijn van de normaliteit, lineariteit en homoscedastiteit. Er was een grote, negatieve correlatie gevonden tussen de grootte van het netwerk en diversiteit van het netwerk, $r = -.64$, $N = 289$, $p = .00$. Dit betekent, hoe groter het sociale netwerk, hoe minder de sectoren waarin er 0 of 1 persoon in worden genoemd. Dus hoe groter het sociale netwerk, hoe diverser het sociale netwerk.

Aantal brusjes en grootte sociale netwerk:

Om de relatie tussen het aantal brusjes en de grootte van het sociale netwerk te onderzoeken is er gebruik gemaakt van de Pearson correlation. Voorafgaande analyses werden uitgevoerd om te verzekeren dat er geen schendingen zijn van de normaliteit, lineariteit en homoscedastiteit. Er was een kleine, positieve correlatie gevonden tussen de grootte van het sociale netwerk en het aantal brusjes, $r = .15$, $N = 267$, $p = .02$. Dit betekent, hoe groter het aantal brusjes, hoe groter het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

Aantal brusjes en diversiteit sociale netwerk:

Om de relatie tussen de diversiteit van het sociale netwerk en het aantal brusjes te onderzoeken is er ook gebruik gemaakt van de Pearson correlation. Voorafgaande analyses werden uitgevoerd om te verzekeren dat er geen schendingen zijn van de normaliteit, lineariteit en homoscedastiteit. Er was geen statistisch significante verband gevonden tussen de diversiteit van het netwerk en het aantal brusjes, $r = -.06$, $N = 267$, $p = .33$.

Onderzoeksvraag 2: *Wat is de relatie tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociale netwerk?* Voor deze onderzoeksvraag zal er gekeken worden naar de relaties tussen de variabelen, aantal brusjes - steun brusjes, steun brusjes - grootte sociale netwerk en als laatste steun brusjes - diversiteit sociale netwerk.

Aantal brusjes en steun brusjes:

Voor de tweede onderzoeksvraag is als eerst de relatie tussen het aantal brusjes en steun brusjes onderzocht. Om de relatie tussen de steun brusjes en het aantal brusjes te onderzoeken is er gebruik gemaakt van de Pearson correlation. Voorafgaande analyses werden uitgevoerd om te verzekeren dat er geen schendingen zijn van de normaliteit, lineariteit en homoscedastiteit. Er was geen significante verband gevonden tussen de steun brusjes en het aantal brusjes, $r = .06$, $N = 235$, $p = .34$.

Steun brusjes en grootte sociale netwerk:

Om de relatie tussen de steun brusjes en grootte van het sociale netwerk te onderzoeken is er gebruik gemaakt van de Pearson correlation. Voorafgaande analyses werden uitgevoerd om te verzekeren dat er geen schendingen zijn van de normaliteit, lineariteit en homoscedastiteit. Er was een kleine, positieve correlatie gevonden tussen de steun brusjes en de grootte van het netwerk, $r = .17$, $N = 235$, $p = .01$. Dit betekent, hoe hoger de score op de mate van belangrijkheid voor sociale steun van brusjes, hoe groter het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

Steun brusjes en diversiteit sociale netwerk:

Om de relatie tussen de steun brusjes en diversiteit van het sociale netwerk te onderzoeken is er gebruik gemaakt van de Pearson correlation. Voorafgaande analyses werden uitgevoerd om te verzekeren dat er geen schendingen zijn van de normaliteit,

lineariteit en homoscedastiteit. Er was een kleine, negatieve correlatie gevonden tussen de steun brusjes en de diversiteit van het netwerk, $r = -.14$, $N = 235$, $p = .03$. Dit betekent, hoe hoger de score op de mate van belangrijkheid voor sociale steun van brusjes, hoe minder de sectoren waarin er 0 of 1 persoon in worden genoemd. Dus hoe hoger de score op de mate van belangrijkheid voor sociale steun van brusjes, hoe diverser het sociale netwerk.

In tabel 4 is er een overzicht weergegeven van de correlaties van de variabelen van de twee onderzoeksvragen. Opvallend in dit tabel is dat bijna alle variabelen een kleine correlatie met elkaar hebben.

Tabel 4

Pearson correlaties tussen alle variabelen van deel 1

	1	2	3	4
1. Grootte sociale netwerk	-			
2. Diversiteit sociale netwerk	-.64*	-		
3. Aantal brusjes	.15*	.06	-	
4. Steun brusjes	.17*	-.14*	.06	-

* $p < .05$ (tweezijdig)

4.2 Resultaten Deel 2

Onderzoeksvraag 1: *Hoe kijken mensen tegen Mentor Support aan, om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten?* Hierbij zal de open vraag “Hoe denkt u over Mentor support?” geanalyseerd worden. Van de 40 personen hebben 38 personen een positief antwoord gegeven op deze vraag. De meest gegeven positieve antwoorden waren : “het is een goed initiatief” & “het is een goed idee”. En 2 respondenten hebben een negatief antwoord gegeven. De antwoorden die zij gaven waren: “Lastig” en “Tot op zekere hoogte”.

Onderzoeksvraag 2: *Hoe denken mensen over de rol van brusjes van jongeren met een visuele beperking wat betreft de bevordering van de sociale participatie?* De tweede onderzoeksvraag zal ook met een beschrijvende analyse onderzocht worden met behulp van de drie stellingen (32,33,34) over de rol van brusjes.

Rol van brusjes

Met behulp van een beschrijvende analyse is de tweede deelvraag van deel 2 over de rol van brusjes op de bevordering van sociale participatie onderzocht. Hiervoor is er per stelling een analyse uitgevoerd om de antwoorden te beschrijven. De frequenties en percentages voor de stellingen 32,33 en 34 zijn weergegeven in tabel 6.

Tabel 6

Percentages (%) antwoorden stelling 32,33 en 34 (N=40)

	Stelling 32	Stelling 33	Stelling 34
Helemaal mee oneens	0	0	0
Mee oneens	3	30	3
Neutraal	18	40	13
Mee eens	60	28	68
Helemaal mee eens	20	3	18

Het gemiddelde antwoord op stelling 32 is ‘mee eens’. Van de 40 respondenten hebben er 24 personen (60%) deze stelling met “mee eens” beantwoord. De respondenten zijn het er dus mee eens dat brusjes een belangrijke rol spelen bij de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Dit is in overeenstemming met de hypothese.

Op stelling 33 wordt er gemiddeld geantwoord met ‘neutraal’. Dit zijn 16 respondenten (40%) De respondenten zijn dus neutraal tegenover de volgende stelling: Hoe groter het aantal brusjes hoe beter de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Dit is niet in overeenstemming met de hypothese.

En als laatst wordt er nog gekeken naar het gemiddelde antwoord op stelling 34. De respondenten zijn het ‘mee eens’ met deze stelling. Deze stelling wordt namelijk door 27 respondenten beantwoord als “mee eens”, dit is 67,5%. Merendeel van de respondenten vindt dus dat een goede relatie met brusjes de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking bevordert. Ook deze resultaten zijn consistent met de hypothese.

5. Discussie

5.1 Conclusie

Voor deel 1 had deze B-these als doel het onderzoeken in hoeverre er een samenhang was tussen het aantal brusjes (broers en zussen) en het grootte en diversiteit van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Ook was de mate van samenhang tussen het aantal brusjes, kwaliteit van de steun van brusjes en grootte en diversiteit van het sociale netwerk bestudeerd.

Uit de correlatie analyses van de eerste onderzoeksvraag “*Wat voor rol hebben het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking voor de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk?*” kwam naar voren dat er een negatieve, grote correlatie was tussen de grootte en diversiteit van het sociale netwerk. Dit houdt in dat hoe groter het sociale netwerk, hoe diverser het sociale netwerk. Tussen het aantal brusjes en de grootte van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking was er een kleine, positieve verband gevonden. Dit betekent dat hoe groter het aantal brusjes, hoe groter het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

Voor de diversiteit van het sociale netwerk en het aantal brusjes werd er geen significant verband gevonden. Uit al deze gegevens kan geconcludeerd worden dat het aantal brusjes alleen een verband heeft met de grootte van het sociale netwerk en niet met de diversiteit van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Volgens van der Ploeg (2011) hebben brusjes een belangrijke invloed op elkaar wat betreft de sociale ontwikkeling. Dus meerdere brusjes zouden positieve invloed moeten hebben op de sociale contacten en sociale competenties. Zo zouden adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking hun sociale netwerk beter kunnen opbouwen en daarom ook een diverser netwerk hebben. Dit is echter niet in overeenstemming met de resultaten. Een grote aantal brusjes levert niet een grotere diversiteit van het sociale netwerk op.

De tweede onderzoeksvraag die is onderzocht was als volgt: *Wat is de relatie tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociale netwerk?* De verwachting hierbij was dat er een positieve samenhang is tussen het aantal brusjes, de kwaliteit van de steunende relatie en de grootte en diversiteit van het sociaal netwerk. Uit de resultaten is gebleken dat er geen significante verband was tussen de steun brusjes en het aantal brusjes. Het is dus niet zo dat bij adolescenten en jongvolwassenen met

een visuele beperking die meer brusjes hebben ook de belangrijkheid van steun van brusjes groter is.

Er was wel een verband tussen het steun brusjes en grootte en diversiteit van het sociale netwerk gevonden. Dus hoe hoger de score op de mate van belangrijkheid voor sociale steun van brusjes, hoe groter en diverser het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Uitgegaan van het ecologische model van Bronfenbrenner (1979) was deze hypothese onderzocht. Vanuit deze theorie kon afgeleid worden dat een goede relatie met familieleden, zoals brusjes een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van een persoon in bijvoorbeeld een ander subsysteem. In dit geval zou het subsysteem dus de sociale omgeving zijn. Uit andere onderzoeken was ook gebleken dat brusjes een belangrijk rol spelen in het leven van de adolescenten (Pit-ten Cate & Loots, 1997). Brusjes hebben voor het grootste deel ook dezelfde sociale gemeenschap. Positieve relaties tussen brussen is dus erg belangrijk voor de sociale ontwikkeling (Sacks & Wolffe, 2006). Als steun van de brusjes belangrijk wordt gevonden door adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking, zal dit dus ook een positieve invloed hebben op de sociale ontwikkeling. Dit blijkt ook uit de resultaten van deze B-thesen. Met deze resultaten wordt de hypothese voor en deel aangenomen.

Voor deel 2 was het doel het onderzoeken van de houding van de maatschappij ten opzichte van Mentor Support en het bevorderen van de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

De volgende vraag was als eerst onderzocht: *Hoe kijken mensen tegen Mentor Support aan, om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten?* De verwachting hierbij was dat de maatschappij positief zal staan tegenover Mentor Support om daarmee kansen voor sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking te vergroten. Er is voor de hypothese gekozen omdat het doel van dit onderzoek onder andere is dat het Mentor Support breed ontvangen zal worden door de omgeving. Adolescenten en jongvolwassenen moeten aangemoedigd worden om sociaal te participeren (Zebehazy & Smith, 2011).

Uit de analyses kwam naar voren dat de maatschappij positief staat tegenover Mentor Support om daarmee de kansen voor sociale participatie te vergroten van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Met behulp van de interactionistische benadering kan dit verklaard worden. Er vindt continu wisselwerking plaats tussen mens en zijn sociale omgeving (Ten Have, 1990). In dit geval zou deze benadering dus kunnen verklaren dat de positieve houding van de maatschappij ten opzichte van Mentor Support een positieve invloed

heeft op sociale participatie. Uit eerder onderzoek bleek ook dat het volgen van een training adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking helpen om hun sociale vaardigheden te verbeteren (Sacks, Kekelis & Gaylord-Ross, 1992).

De tweede onderzoeksvraag was: *Hoe denken mensen over de rol van brusjes van jongeren met een visuele beperking wat betreft de bevordering van de sociale participatie?* Verwacht werd dat mensen uit de maatschappij denken dat brusjes een belangrijk rol spelen bij de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Daarnaast werd er ook verwacht dat hoe groter het aantal brusjes, hoe beter de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking.

Uit de resultaten bleek dat respondenten vinden dat brusjes een belangrijke rol spelen bij de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. Steun van brusjes is belangrijk en kan het omgaan met stress in sociale participatie verbeteren (Kef, 1997). Ook vonden zij dat een goede relatie met brusjes de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking bevordert. Ten slotte hadden de respondenten een neutrale mening over het aantal brusjes en bevordering van het sociale participatie. De hypothese dat mensen uit de maatschappij denken dat brusjes een belangrijk rol spelen bij de sociale participatie van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking wordt dus aangenomen. Echter wordt de verwachting over het aantal brusjes niet aangenomen. Blijkbaar vinden mensen uit de maatschappij dat het aantal brusjes niet veel invloed heeft op de sociale participatie. De steun en de relatie is belangrijker dan het aantal brusjes.

5.2 Sterke en zwakke punten

Deel 1 van de huidige B-thesen kent een aantal positieve punten. Dit onderzoek was gebaseerd op een longitudinaal onderzoek van Kef die gestart was in 1994. Sindsdien was er niet echt onderzoek gedaan naar de variabele diversiteit van het sociale netwerk en de rol van het aantal brusjes van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. In dit onderzoek is dus een nieuwe variabele gecreëerd en onderzocht. Ook was het aantal respondenten groot genoeg voor de statistische power van het onderzoek, dit bleek uit de poweranalyse.

Aandachtspunten voor dit onderzoek waren dat er geen achtergrondgegevens waren over de geslacht en leeftijd van de brusjes. De meeste respondenten hadden maar 1 brusje en weten dus eigenlijk niet hoe het is om veel brusjes te hebben. Meer achtergrondgegevens zouden gunstig geweest zijn om de resultaat te verklaren.

Deel 2 van dit onderzoek bestond zoals al eerder was aangegeven uit een vragenlijst met stellingen en open vragen. Er werd onderzoek gedaan naar een nieuwe interventie methode, om de kwaliteit ervan te verbeteren en te kijken hoe mensen daar tegenover staan. Hiervoor zijn er afspraken gemaakt met de respondenten om face to face de interview af te nemen. Op deze manier konden ze vragen stellen, en als onderzoeker was er ook gelegenheid om goed door te vragen.

Jammer genoeg verliep het verzamelen van de respondenten moeizaam, het was lastig om een afspraak te maken met de respondenten tijdens hun werkuren. En buiten hun werkuren hadden de meeste niet echt zin om nog deel te nemen aan het onderzoek. Het verzamelen van de respondenten had op verschillende manieren gedaan kunnen worden. Dit zou ook gedaan kunnen worden via de telefoon of e-mail.

Kwalitatieve data levert veel informatie op over de mening van de respondent. Echter is de analyse hiervan lastig, omdat niet altijd alles opgeschreven wordt tijdens het interview. Hierdoor kan er data verloren gaan, terwijl dit niet het geval zou zijn als de interviews opgenomen zouden worden. Ook moet de interpretatie van open vragen voorzichtig gedaan worden, want dit kan anders leiden tot onbetrouwbare resultaten.

Een andere aandachtspunt was ook het aantal respondenten. Er zijn 40 respondenten onderzocht, uit de poweranalyse bleek dat dit echter te klein was. De power van het onderzoek was hierdoor klein. De statistische power kan verhoogd worden door een grotere steekproef te nemen.

In de vragenlijst waren er ook een aantal taalfouten en stellingen die dubbel gevraagd zijn. Deze fouten hadden voorkomen kunnen worden als de vragenlijst beter was gecontroleerd. Door de fouten kunnen de respondenten vooroordelen ontwikkelen over de opzet en het onderzoek. Ook kunnen er fouten ontstaan tijdens het invoeren van de items in SPSS.

4.3 Aanbevelingen

Naar aanleiding van de twee onderzoeken van deze B-these kunnen enkele aanbevelingen gedaan worden.

De aanbevelingen voor deel 1 zijn als volgt: Om verschillende factoren te onderzoeken die van invloed kunnen zijn op de rol van de brusjes op diversiteit van het sociale netwerk van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking, is meer gericht onderzoek nodig over de achtergrondgegevens van de brusjes. Hierbij moet er gekeken worden naar het geslacht en leeftijd van de brusjes.

Het gezin en de brusjes vormen de directe omgeving van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. In een vervolgonderzoek is het beter om ook te kijken hoe de gezinnen van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking functioneren. Goede relaties tussen brussen kunnen ontstaan door het gedrag van opvoeders. Er is namelijk een samenhang tussen positief gedrag van opvoeders en positief gedrag van brussen. Negatief gedrag van ouders heeft daarentegen een negatief effect op de interactie tussen brusjes (Stoneman & Waldman Berman, 1993). Hierin moet er ook gekeken worden naar het functioneren van de brusjes. Heeft de brusje zelf een beperking en hoe is hij/zij in het maken van sociale contacten. Dit zijn natuurlijk allemaal punten die invloed kunnen hebben op het functioneren van de adolescent of jongvolwassene met een visuele beperking. Er zal in een vervolgonderzoek ook onderzocht moeten worden of de adolescent/jongvolwassene met een visuele beperking de oudste of jongste is thuis. Als jongste, kan je meer hulp krijgen van een oudere brusje en kan je dit misschien wel sneller accepteren. Dit is ook een belangrijk factor wat onderzocht zou moeten worden.

Voor deel 2 is één van de belangrijkste aanbevelingen gebaseerd op het aantal respondenten. De statistische power van het onderzoek was klein en niet voldoende. In een vervolgonderzoek zou de power verhoogd kunnen worden door een grotere onderzoeksgroep te nemen. Ook moet de vragenlijst beter gecontroleerd worden op taalfouten en dubbele stellingen.

In deel 2 is er dus onderzoek gedaan naar Mentor Support. Een mentor zou over de juiste competenties en vaardigheden moeten beschikken om zijn taak goed te kunnen vervullen. In een vervolgonderzoek zou er ook gekeken moeten worden naar de kwaliteiten van de respondenten die gevraagd worden of ze ook mentor zouden willen worden. Een mentor zou een training kunnen volgen en op die manier vaardigheden ontwikkelen. De interventie zal effectiever zijn als de mentor weet hoe om te gaan in lastige situaties tijdens de activiteiten. Zo kan de mentor meer ondersteuning bieden en dat zal ook een positief effect hebben op de sociale participatie van adolescenten en jongeren met een visuele beperking.

Ten slotte was er ook gekeken naar wat mensen uit de maatschappij denken over de rol van brusjes bij de sociale participatie. De antwoorden van de respondenten kunnen gebaseerd zijn op hun eigen ervaringen met hun brusjes. In de praktijk zal er dus hier ook onderzoek naar gedaan moeten worden. De respondenten zouden op een schaal kunnen aangeven hoe zij de steun van hun brusjes ervaren hebben toen ze adolescent/jongvolwassene waren. Ook zou er gevraagd moeten worden hoeveel brusjes zij hebben en hoe de relatie was. Op deze manier

ROL VAN BRUSJES EN SOCIALE PARTICIPATIE

kan er een verklaring gegeven worden voor de antwoorden van de respondenten. Er kan dan met meer zekerheid een conclusie getrokken worden.

Referentielijst

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd edn). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dunn, J., Slomkowski, C., & Beardsall, L. (1994). Siblings relationships from the preschool period through middle childhood and early adolescence. *Development psychology*, 30, 315-324.
- Gold, G., Shaw, A. & Wolffle, K. (2005). The status of Canadian youth who are blind or visually impaired: A study of lifestyles, quality of life and employment. *International Congress Series*, 1282, 1148-1152.
- Gold, G., Shaw, A. & Wolffle, K. (2010). The social lives of Canadian youths with visual impairment. *Journal of visual impairment and blindness*, 104, 431-443.
- Gringhuis, D., Moonen, J. & van Woudenberg, P. (1996). *Kinderen die slechtzien, ontwikkeling, opvoeding, onderwijs en hulpverlening*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Have, E. M. ten (1990). *Handicapbeleving: hoe jongeren hun handicap beleven*. Amsterdam: Vrije Universiteit, Doctoraalscriptie.
- Klarenbeek, J. (2006). *Adolescentie en de invloed van de visuele beperking*. Amsterdam : Vrije Universiteit, Masterscriptie.
- Kef, S. (1997). The personal networks and social supports of blind and visually impaired adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 91, 236-244.
- Kef, S. (2006). *Omgaan met anderen en jezelf. Onderzoek naar de psychosociale ontwikkeling, sociale netwerken en opvoeding van jongeren en jongvolwassenen met een visuele beperking*. Amsterdam: VU.
- Kef, S. (2009). Tussenmenselijke interacties en relaties bij slechtziende jongeren. In P.L.Looijestijn & G. van Delden (Red.), *Handboek Visueel Profiel – een ICF geïnspireerde werkwijze over visuele waarneming, slechtziendheid en visuele revalidatie*. Koninklijke Visio, Huizen. Publicatie op www.visueelprofiel.nl, ISBN: 90-74641-10-5.
- Kef, S., Hox, J. J. & Habekothé, H. T. (1997). *(On)Zichtbare steun. Onderzoek naar Visueel gehandicapte jongeren en hun netwerk*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Kef, S., Hox, J. J. & Habekothé, H. T. (2003). Social networks of visually impaired and blind adolescents. Structure and effect on well-being. *Social Networks*, 22, 73-91.

- Limburg, H. (2007). *Epidemiologie van visuele beperkingen en een demografische verkenning*. Grootebroek: Health Information Services, Rapport.
- Meeus, W. (1990). Ouders en leeftijdgenoten in Het Persoonlijk Netwerk van Jongeren. *Pedagogisch Tijdschrift*, 15, 25-38.
- Messer, B. & Harter, S. (1986). *Handleiding voor de volwassen zelfperceptie profiel*. Denver: University of Denver.
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2000). Influences of Socioeconomic Status, Social Network, and Competence on Subjective Well-Being in Later Life: A Meta-Analysis. *Psychology and aging*, 15 (2) , 187-224.
- Ploeg, J. D. van der (2011). *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Postma, H. (2007). *Hoe is het in het gezin en wat vinden de brusjes van jonge personen met een visuele beperking?* Amsterdam: Vrije Universiteit, Masterscriptie.
- Sacks, S. Z., Kekelis, L. S., & Gaylord-Ross, R. J. (Eds.). (1992). *The development of social skills by blind and vision impaired students*. New York: AFB Press.
- Sacks, S. Z., & Wolffe, K. E. (Eds.). (2006). *Teaching social skills to students with visual impairments: from theory to practice*. New York: AFB Press.
- Stoneman, Z., & Waldman Berman, P. (1993). *The effects of mental retardation, disability, and illness on sibling relationships: reserch issues and challenges*. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing Co.
- Stocker, C.M., & Dunn, J. (1994). The nature and family correlates of preadolescents perceptions of their sibling relationships. *Journal of social and personal relationships*, 9, 179-195.
- Tracy, E. M. & Whittaker, J. K. (1990). The Social Network Map: Assessing social support in clinical social work practice. *Families in Society*, 71(8), 461-470.
- Wit, J. de, Veer, G. van der & Slot, N. W. (1995). *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: Intro
- Wit, J. de, Slot, W. & van Aken, M. (2004). *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: HB uitgevers Universities Press.
- Zebehazy, K. T., & Smith, T. J., (2011). An Examination of Characteristics Related to the Social Skills of Youths with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 105 (2), 84-95.

ROL VAN BRUSJES EN SOCIALE PARTICIPATIE

Websites:

www.psy.vu.nl/verderkijken

<http://www.zonmw.nl/nl/programmas/programma-detail/inzicht/>

Bijlage I

vrije Universiteit amsterdam

Vragenlijst Sociale Participatie

Voor u ligt een lijst met vragen over Mentor Support. Graag zouden wij u willen vragen de vragenlijst in te vullen om de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking te bevorderen. Wij stellen uw deelname zeer op prijs.

Het interview bestaat uit een vragenlijst die gevolgd wordt door een aantal open vragen. Het interview zal ongeveer 20 minuten duren afhankelijk van de antwoorden die u geeft, waarbij u elk moment in de gelegenheid bent om vragen te stellen. Er is geen goed of fout antwoord.

Voorafgaand wordt wat algemene informatie over uzelf gevraagd. De vragenlijst wordt anoniem en vertrouwelijk gebruikt, waarbij deelname aan dit onderzoek geheel vrijwillig is en u op elk moment uw deelname kunt beëindigen.

Bij voorbaat hartelijk dank,

Nesibe Aydin, Ashvita Bisai, Bella van Erp, Annemarie Karsten & Marilou Strijers

Bachelorstudenten Pedagogische Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam Faculteit der Psychologie en Pedagogiek

Begeleiders: dr. Sabina Kef & Eline Heppe MSc.

Deel 1 Achtergrondgegevens

1. Respondentnummer:

2. Geslacht Man Vrouw

3. Leeftijd .....

4. Nationaliteit .....

5. Huidig Opleidingsniveau

Basisschool

VMBO/MAVO

HAVO

VWO

MBO

HBO

WO

6. Kent u iemand die blind of zeer slechtziend is? Ja Nee

7. Zo ja: Wat is de relatie die u hebt met deze persoon? (meerdere antwoorden mogelijk)

Gezinslid

Familielid

Vriend

Kennis

Geen persoonlijk contact

Deel 2 Vragen over uzelf

Hieronder staat een aantal uitspraken over uzelf.

Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent? U kunt kiezen uit een schaal met vijf mogelijkheden.

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
8.Ik weet wat een visuele beperking is	0	0	0	0	0
9.Ik heb de kennis om mij in te kunnen leven in het dagelijks functioneren van iemand met een visuele beperking	0	0	0	0	0
10.Ik zou niet samen willen werken met mensen met een visuele beperking	0	0	0	0	0
11.Mensen met een visuele beperking maken mij angstig	0	0	0	0	0
12.Ik zou geen contact willen hebben met mensen met een visuele beperking	0	0	0	0	0
13.Het hebben van een vriendschap met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	0	0	0	0	0
14.Het hebben van een romantische relatie met iemand met een visuele beperking zou ik geen probleem vinden	0	0	0	0	0
15.Mensen met een visuele beperking maken mij boos	0	0	0	0	0

Deel 3 Mensen met een visuele beperking

Hieronder staat een aantal uitspraken over mensen met een visuele beperking. Wilt u de uitspraken lezen en aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
16.Mensen met een visuele beperking worden minder serieus genomen	0	0	0	0	0
17.Mensen met een visuele beperking vermijden bepaalde sociale situaties	0	0	0	0	0
18.Mensen met een visuele beperking voelen zich op hun gemak in sociale situaties	0	0	0	0	0
19.Mensen met een visuele beperking hebben meer last van schaamte	0	0	0	0	0
20.Mensen met een visuele beperking wekken medelijden op	0	0	0	0	0
21.Goed ziende mensen discrimineren mensen met een visuele beperking	0	0	0	0	0
22.Mensen met een visuele beperking hebben meer hulp nodig dan er nu al geboden wordt	0	0	0	0	0
23.Mensen met een visuele beperking kunnen hetzelfde werk doen als mensen zonder visuele beperking	0	0	0	0	0

Deel 4 Sociale participatie van jongeren met visuele beperking

Er volgen een aantal vragen over sociale participatie, het aanvaarden van de beperking, zelfwaardering en speciaal onderwijs. Hieronder vindt u een korte uitleg over wat wij hiermee bedoelen.

Onder *sociale participatie* verstaan wij het op een actieve en wenselijke manier kunnen deelnemen aan de samenleving door activiteiten te ondernemen met vrienden/leeftijdsgenoten, op het werk/onderwijs, tijdens vrijetijdsbesteding etc.

Onder het *aanvaarden van de beperking* wordt het proces van het zichzelf accepteren, het begrijpen van de beperking en de daaraan verbonden consequenties, verstaan.

Onder *zelfwaardering* wordt de waardeschatting die iemand van zichzelf maakt verstaan. De zelfwaardering is het resultaat van zelfevaluaties over de persoon zelf in relatie tot anderen.

ROL VAN BRUSJES EN SOCIALE PARTICIPATIE

Onder *speciaal onderwijs* verstaan wij als een kind of jongvolwassene met een visuele beperking niet mee kan komen op een reguliere basisschool of als de basisschool niet passend onderwijs kan bieden aan een kind met een visuele beperking, kan de leerling naar een school voor speciaal onderwijs van Visio of Bartimeus.

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
24. Man of vrouw zijn speelt een rol bij de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking	0	0	0	0	0
25. Bij meiden verloopt de sociale participatie beter dan bij jongens	0	0	0	0	0
26. Leeftijd speelt een rol bij de sociale participatie van de adolescent met een visuele beperking	0	0	0	0	0
27. Bij jongeren met een visuele beperking in de leeftijdscategorie van 14-24 jaar verloopt de sociale participatie beter dan bij jongeren in de leeftijdscategorie van 25-plus.	0	0	0	0	0
28. Kinderen met een visuele beperking die door hun ouders teveel worden beschermd, participeren minder goed in de maatschappij.	0	0	0	0	0
29. Kinderen die worden afgewezen door hun ouders vanwege hun visuele beperking, participeren minder goed in de maatschappij.	0	0	0	0	0
30. Kinderen met een visuele beperking die veel emotionele warmte ontvangen van hun ouders, participeren beter in de maatschappij.	0	0	0	0	0
31. Mensen met een visuele beperking kunnen hetzelfde werk doen als mensen zonder visuele beperking	0	0	0	0	0
32. Broers en/of zussen spelen een belangrijke rol bij de sociale participatie van visueel gehandicapte jongeren	0	0	0	0	0
33. Hoe groter het aantal broers en/of zussen hoe beter de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking	0	0	0	0	0

ROL VAN BRUSJES EN SOCIALE PARTICIPATIE

34. Een goede relatie met broers en/of zussen bevordert de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking	0	0	0	0	0
35. De mate van zelfwaardering bij de adolescent met een visuele beperking draagt bij aan de sociale participatie in de maatschappij	0	0	0	0	0
36. De mate van aanvaarding van de beperking bij de adolescent met een visuele beperking draagt bij aan de sociale participatie in de maatschappij.	0	0	0	0	0
37. Bij jongeren met een visuele beperking die ooit speciaal onderwijs hebben gevolgd, verloopt de sociale participatie beter dan jongeren die nooit speciaal onderwijs hebben gevolgd	0	0	0	0	0
38. Jongeren met een visuele beperking van het speciaal onderwijs zullen meer baat hebben bij activiteiten met een mentor dan jongeren met een visuele beperking die het regulier onderwijs volgen	0	0	0	0	0

Er zal nu worden overgegaan tot een aantal open vragen met betrekking tot de sociale participatie van jongeren met een visuele beperking. De vragen zullen door de onderzoeker gesteld worden.

Alvast hartelijk bedankt voor uw tijd en medewerking. Als u geïnteresseerd bent in de uiteindelijke resultaten en de samenvatting van het onderzoek kunt u aan het einde van het interview uw e-mailadres invullen op onze emallijst.

Met vriendelijke groet,

Nesibe Aydin, Ashvita Bisai, Bella van Erp, Annemarie Karsten, & Marilou Strijers

Deel 5. Open vragen over de sociale participatie

Respondentnummer herhalen: .....

39. Denkt u dat jongeren met een visuele beperking (zonder andere beperking) goed sociaal kunnen participeren in de maatschappij?

Waarom?

-----

40. Instructeur/docent: Stel dat een jongere die niet goed kan zien mee komt doen aan uw les.

Hoe zou u reageren?

Gezin/vrienden: Stel dat een jongere die niet goed kan zien bij u thuis komt
Hoe zou u reageren?

-----

41. Denkt u dat u een positieve bijdrage zou kunnen leveren van een nog grotere of betere participatie van jongeren met een visuele beperking?

Ja/nee

Is dat op dit moment al zo?

Bent u bereid om dit te doen?

- a. Hoe komt dat?
- b. En wat nog meer?

-----

42. Hoe denkt u over Mentor Support?
Hoe zou u reageren?

Deel 5 aan vragenlijst vastnieten! Zorg dat de respondentnummers overeenkomen.